

ГРАДИТЕЉСКО НАСЛЕЂЕ И УРБАНИЗАМ

ARCHITECTURAL
HERITAGE AND
URBAN PLANNING

ЗБОРНИК РАДОВА: XI НАУЧНОСТРУЧНА КОНФЕРЕНЦИЈА
PROCEEDINGS: XI SCIENTIFIC AND PROFESSIONAL CONFERENCE

Београд, 2021. године

ИЗДАВАЧ:

Завод за заштиту споменика културе града Београда
Калемегдан Горњи град 14, Београд, Србија

ГЛАВНИ И ОДГОВОРНИ УРЕДНИК:

Оливера Вучковић, директор

СУОРГАНИЗАТОР:

Институт за архитектуру и урбанизам Србије
Булевар краља Александра 73/II, Београд, Србија

УРЕДНИК ЗБОРНИКА:

Раде Мрљеш

ТЕХНИЧКИ УРЕДНИЦИ:

Ивана Весковић
Хајна Тучић

ТЕХНИЧКА ПРИПРЕМА:

Пакт студио – Пеђа Паровић

ЛЕКТУРА:

Преводилачки студио Језикалац
Српски језик: Татјана Тодоровић
Енглески језик: Бојана Додић

ISBN 978-86-6100-000-3

ШТАМПА: Birograf comp

ТИРАЖ: 300

На корицама: мотив према урбанистичком плану Београда
Емилијана Јосимовића из 1867. године

Издавање Зборника и реализација конференције
финансирани су средствима Секретаријата за културу
Скупштине града Београда и Министарства просвете,
науке и технолошког развоја Републике Србије

Београд, 2021. године

PUBLISHED BY:

Cultural Heritage Preservation Institute of Belgrade
14 Kalemegdan Gornji Grad, Belgrade, Serbia

EDITOR-IN-CHIEF:

Olivera Vučković, Director

CO-ORGANIZER:

Institute of Architecture and Urban & Spatial Planning of Serbia
73/II Kralja Aleksandra Blvd., Belgrade, Serbia

PROCEEDINGS EDITOR:

Rade Mrlješ

TECHNICAL EDITORS:

Ivana Vesković
Hajna Tucić

DTP ART:

Pakt Studio – Peđa Parović

PROOFREADING:

Jezikalac Language Studio
Serbian: Tatjana Todorović
English: Bojana Dodić

ISBN 978-86-6100-000-3

PRINTED BY: Birograf comp

PRINTED IN: 300 copies

Cover illustration: Motif based on the Urban Plan of Belgrade by
Emilijan Josimović, 1867

Publication of the Conference Proceedings and the organization
of the conference were made available by the Secretariat for
Culture of the Belgrade City Assembly and the Serbian Ministry
of Education, Science and Technological Development

Belgrade, 2021

САДРЖАЈ / CONTENTS

14 РЕЧ УРЕДНИКА / EDITOR'S NOTE

I – НАСЛЕЂЕ И УРБАНИЗАМ У ТЕОРИЈИ, ПРАКСИ И ТЕОРИЈСКОЈ ПРАКСИ **HERITAGE AND URBAN PLANNING IN THEORY, PRACTICE AND THEORETICAL PRACTICE**

- 20 ЈАЧАЊЕ СВЕСТИ О НАСЛЕЂУ И ОДРЖИВОСТИ ИЗГРАЂЕНОГ ОКРУЖЕЊА У ВИСОКОМ ОБРАЗОВАЊУ
У ОБЛАСТИ АРХИТЕКТУРЕ И УРБАНИЗМА: ПРЕГЛЕД НАЈБОЉИХ ЕДУКАТИВНИХ ПРАКСИ
Владан Ђокић, Милица П. Милојевић, Александра Миловановић
ENHANCING OF HERITAGE AWARENESS AND SUSTAINABILITY OF BUILT ENVIRONMENT IN
ARCHITECTURAL AND URBAN DESIGN HIGHER EDUCATION: REVIEW OF BEST PRACTICES
Vladan Đokić, Milica P. Milojević, Aleksandra Milovanović
- 32 УЛОГА ЕДУКАЦИЈЕ У ПРОЦЕСУ БРЕНДИРАЊА МЕСТА И КРЕАТИВНОМ КОРИШЋЕЊУ
КУЛТУРНОГ НАСЛЕЂА: УВИД ИЗ МАЛИХ И СРЕДЊИХ ГРАДОВА СРБИЈЕ
Урош Радосављевић, Александра Ђорђевић
THE ROLE OF EDUCATION IN THE PROCESS OF PLACE BRANDING AND THE CREATIVE USE OF
CULTURAL HERITAGE: THE INSIGHT FROM SMALL AND MEDIUM-SIZED CITIES IN SERBIA
Uroš Radosavljević, Aleksandra Đorđević
- 44 ПАРАДИГМАТСКИ ХАБИТУС АРХИТЕКТУРЕ У ЗАШТИТИ КУЛТУРЕ ПРОСТОРА
Алекса Цигановић, Раде Мрљеш
PARADIGMATIC HABITUS OF ARCHITECTURE IN THE PROTECTION OF SPATIAL CULTURE
Aleksa Ciganović, Rade Mrleš
- 56 DUŠAN GRABRIJAN I JURAJ NEIDHARDT: MODELI TRANSFORMACIJE SARAJEVSKE
BAŠČARŠIJE U PRIZMI POLITIČKIH IDEOLOGIJA XX. STOLJEĆA
Aida Abadžić Hodžić
DUŠAN GRABRIJAN AND JURAJ NEIDHARDT: SARAJEVO'S BAŠČARŠIJA TRANSFORMATION
MODELS THROUGH THE PRISM OF THE 20th CENTURY POLITICAL IDEOLOGIES
Aida Abadžić Hodžić
- 68 ПРИСТУП ИСТРАЖИВАЊИМА ГРАДИТЕЉСКОГ НАСЛЕЂА И УРБАНИСТИЧКИХ ЦЕЛИНА
У РАДУ АРХИТЕКАТА ЗОРАНА Б. ПЕТРОВИЋА И БРАНИСЛАВА В. МИЛЕНКОВИЋА
Небојша Антешевић, Горан М. Бабић
AN APPROACH TO RESEARCHING ARCHITECTURAL HERITAGE AND URBAN AREAS DESIGNED
BY ARCHITECTS ZORAN B. PETROVIĆ AND BRANISLAV V. MILENKOVIĆ
Nebojša Antešević, Goran M. Babić
- 82 ПРИЛОГ ПРОУЧАВАЊУ УРБАНИСТИЧКЕ ЗАМИСЛИ АРХИТЕКТЕ ДИМИТРИЈА Т. ЛЕКА:
УРБАНИСТИЧКИ ПРОЈЕКАТ РЕКОНСТРУКЦИЈЕ СКОПЉА 1914. ГОДИНЕ
Драгица Јовановић
CONTRIBUTION TO STUDYING URBAN PLANNING IDEAS OF ARCHITECT DIMITRIJE T. LEKO:
URBAN RECONSTRUCTION OF SKOPJE IN 1914
Dragica Jovanović

- 94 ЗАЈЕДНИЧКИ ПРОСТОРИ КАО УГРОЖЕН СЕГМЕНТ АРХИТЕКТОНСКОГ
СТАМБЕНОГ НАСЛЕЂА ИЗ ДРУГЕ ПОЛОВИНЕ 20. ВЕКА
Борјан Бранков, Божидар Манић
COMMON AREAS AS THREATENED SEGMENT OF ARCHITECTURAL RESIDENTIAL
HERITAGE FROM THE SECOND HALF OF THE 20th CENTURY
Borjan Brankov, Božidar Manić
- 106 ПРОСТОРНЕ ИМПЛИКАЦИЈЕ САВРЕМЕНОГ КОНЦЕПТА КУЛТУРНЕ
ОДРЖИВОСТИ НА ПРИМЕРУ ИНДУСТРИЈСКОГ НАСЛЕЂА
Јелена Павловић, Катарина Тарановић
SPATIAL IMPLICATIONS OF CONTEMPORARY CULTURAL SUSTAINABILITY
CONCEPT ON THE EXAMPLE OF INDUSTRIAL HERITAGE
Jelena Pavlović, Katarina Taranović
- 118 ПОСТИНДУСТРИЈСКИ ПРЕДЕЛИ СРЕДЊОИСТОЧНЕ ЕВРОПЕ У КОНТЕКСТУ
СТРАТЕГИЈА УРБАНЕ ОБНОВЕ ПОКРЕНУТЕ КУЛТУРОМ
Ана Станојевић, Љиљана Јевремовић, Бранко Турншек
POST-INDUSTRIAL LANDSCAPES OF CENTRAL-EASTERN EUROPE IN THE CONTEXT
OF CULTURE-LED URBAN REDEVELOPMENT STRATEGIES
Ana Stanojević, Ljiljana Jevremović, Branko Turnšek
- 130 ТУРИСТИЧКА ЦЕНТРИФИКАЦИЈА У ГРАДОВИМА СВЕТСКЕ БАШТИНЕ
НА МЕДИТЕРАНУ: ИЗАЗОВ У ПЛАНИРАЊУ РАЗВОЈА ГРАДА
Снежана Бобић, Мина Акаван
TOURISM GENTRIFICATION OF THE MEDITERRANEAN WORLD
HERITAGE CITIES: CHALLENGE IN URBAN PLANNING
Snežana Bobić, Mina Akhavan
- 144 ИСПИТИВАЊЕ ПОЗИЦИЈЕ СТРУЧНЕ СЛУЖБЕ ЗАШТИТЕ КУЛТУРНОГ НАСЛЕЂА У КОНТЕКСТУ
УРБАНИСТИЧКЕ ТРАНСФОРМАЦИЈЕ ЧИНОВНИЧКЕ КОЛОНИЈЕ НА ВОЖДОВЦУ
Марија Драгишић, Зорана Ђорђевић
EXAMINING THE CULTURAL HERITAGE PROTECTION PRACTICE IN THE CONTEXT OF URBAN
TRANSFORMATION OF ČINOVNIČKA KOLONIJA HOUSING PROJECT, VOŽDOVAC BOROUGH
Marija Dragišić, Zorana Đorđević
- 156 ГРАДИТЕЉСКО НАСЛЕЂЕ И ПРОЦЕСИ УРБАНОГ
ПЛАНИРАЊА – УСПЕШАН ПРИМЕР СИНГАПУРА
Невенка Новаковић, Роберт Тионг Ли Конг
BUILT HERITAGE AND URBAN PLANNING PROCESSES
– SUCCESSFUL EXAMPLE OF SINGAPORE
Nevenka Novaković, Robert Tiong Lee Kong
- 166 ОДРЖИВО УПРАВЉАЊЕ ГРАДИТЕЉСКИМ НАСЛЕЂЕМ КАО ПОТЕНЦИЈАЛ
ЛОКАЛНОГ ЕКОНОМСКОГ РАЗВОЈА – ПРИМЕР СМЕДЕРЕВА, СРБИЈА
Милица Ђурђевић, Милица Ристовић
SUSTAINABLE MANAGEMENT OF ARCHITECTURAL HERITAGE AS LOCAL ECONOMIC
DEVELOPMENT POTENTIAL – THE CASE STUDY OF SMEDEREVO, SERBIA
Milica Đurđević, Milica Ristović

II – ИСТОРИЈСКЕ УРБАНЕ МАТРИЦЕ И УРБАНИ ПЕЈЗАЖИ HISTORICAL URBAN PLANNING MATRICES AND URBAN LANDSCAPES

- 178 PROCESUALNOST ARHITEKTURE U KONTEKSTU DRUŠTVENIH PROMJENA: OD IDEJE DO IDEOLOGIJE
Jasna Galjer
PROCESSUALITY OF ARCHITECTURE IN THE CONTEXT OF SOCIAL CHANGE: FROM IDEA TO IDEOLOGY
Jasna Galjer
- 190 УРБАНО НАСЛЕЂЕ И ДИВЕРЗИТЕТ СТАМБЕНИХ ТИПОЛОГИЈА У САВРЕМЕНОМ БЕОГРАДУ
Јасмина Ђокић, Ана Граовац
URBAN HERITAGE AND DIVERSITY OF HOUSING TYPOLOGIES IN CONTEMPORARY BELGRADE
Jasmina Đokić, Ana Graovac
- 204 ИСТОРИЈСКА МАТРИЦА ПОДУНАВСКИХ ГРАДОВА У СРБИЈИ У ФУНКЦИЈИ РАЗВОЈА КУЛТУРНОГ ТУРИЗМА: СТАЊЕ И МОГУЋНОСТИ
Александра Ђукић, Милица Лазаревић, Бранислав Антонић
THE ROLE OF HISTORIC MATRIX OF TOWNS AND CITIES ALONG THE DANUBE IN SERBIA IN THE DEVELOPMENT OF CULTURAL TOURISM: CURRENT STATE AND POTENTIAL
Aleksandra Đukić, Milica Lazarević, Branislav Antonić
- 216 УТИЦАЈ НОВИЈЕ ВИШЕПОРОДИЧНЕ СТАНОГРАДЊЕ НА ГРАДСКИ ПРЕДЕО У ВОЈВОЂАНСКИМ ГРАДОВИМА СРЕДЊЕ ВЕЛИЧИНЕ
Бранислав Антонић, Александра Ђукић, Ева Ваништа Лазаревић
THE IMPACT OF NEW MULTI-FAMILY HOUSING ON URBAN LANDSCAPE OF MEDIUM-SIZED CITIES IN VOJVODINA
Branislav Antonić, Aleksandra Đukić, Eva Vaništa Lazarević
- 228 ЈАВНОСТ, АРХИТЕКТУРА И УРБАНИЗАМ: СПЕЦИФИЧАН СЛУЧАЈ РЕШЕЊА ГРАДСКОГ ЦЕНТРА У ОКЛАНДУ, НОВИ ЗЕЛАНД (1924)
Милица Мађановић
GENERAL PUBLIC, ARCHITECTURE AND PLANNING: THE CURIOUS CASE OF AUCKLAND CIVIC CENTRE SCHEME IN AUCKLAND, NEW ZEALAND (1924)
Milica Mađanović
- 240 ЕДУКАТИВНИ ПРОЈЕКТИ ПОВЕЗИВАЊА БРЕНДИРАЊА МЕСТА И КРЕАТИВНЕ УПОТРЕБЕ КУЛТУРНОГ НАСЛЕЂА: СТУДИЈА СЛУЧАЈА НОВИ ПАЗАР, СРБИЈА
Урош Радосављевић, Александра Ђорђевић, Ајша Ђукић, Ђорђе Петковић
EDUCATIONAL PROJECTS FOR LINKING PLACE BRANDING AND CREATIVE USE OF CULTURAL HERITAGE: THE CASE STUDY OF NOVI PAZAR, SERBIA
Uroš Radosavljević, Aleksandra Đorđević, Ajša Đukić, Đorđe Petković

- 250 УРБАНА ОБНОВА И РЕВИТАЛИЗАЦИЈА ГРАДИТЕЉСКОГ НАСЛЕЂА У ИСТОРИЈСКОМ ЈЕЗГРУ ТРЕБИЊА
Сандра Татар
URBAN RENEWAL AND REVITALIZATION OF ARCHITECTURAL HERITAGE IN THE HISTORIC CORE OF TREBINJE
Sandra Tatar
- 264 ЖЕЛЕЗНИЧКА КОЛОНИЈА У БЕОГРАДУ: ОД *ВРТНОГ ГРАДА* ДО ПОСТМОДЕРНОГ УРБАНИЗМА
Владана Путник Прица
RAILWAY COLONY IN BELGRADE: FROM A *GARDEN CITY* TO A POSTMODERN URBAN SCHEME
Vladana Putnik Prica
- 274 УРБАНА ТРАНСФОРМАЦИЈА ИСТОРИЈСКОГ ГРАДСКОГ ЈЕЗГРА СРЕМСКЕ МИТРОВИЦЕ
Марија Покрајас
URBAN TRANSFORMATION OF SREMSKA MITROVICA HISTORICAL CORE
Marija Pokrajac
- 288 ПРИКАЗ ИЗРАДЕ ПРОЈЕКТА ПЕЈЗАЖНОГ УРЕЂЕЊА ПОРТЕ ЦРКВЕ СВ. ИЛИЈЕ И ЦРКВЕ БРВНАРЕ У ВРАНИЋУ
Дејан Скочајић, Невена Васиљевић, Драган Вујичић, Сузана Гавриловић
REVIEW OF LANDSCAPE DESIGNS FOR THE ST ELIJAH CHURCH AND THE WOODEN CHURCH IN VRANIĆ
Dejan Skočajić, Nevena Vasiljević, Dragan Vujičić, Suzana Gavrilović

III – САВРЕМЕНИ АРХИТЕКТИ, ПЛАНИРАЊЕ И ПРОЈЕКТОВАЊЕ – САВРЕМЕНОСТ И ТРАДИЦИОНАЛНОСТ CONTEMPORARY ARCHITECTS, PLANNING AND DESIGNING – CONTEMPORANEITY AND TRADITION

- 300 ЈАВНА БИБЛИОТЕКА КАО ПРИВЛАЧАН ДЕО УРБАНОГ ПЕЈЗАЖА
Ивана Бановић Ђорђевић, Бојана Бојанић Обад Шћитароци
PUBLIC LIBRARY AS AN APPEALING URBANSCAPE ELEMENT
Ivana Banović Đorđević, Bojana Bojanić Obad Šćitaroci
- 312 ЗАПОСТАВЉАЊЕ МОДЕРНОГ АРХИТЕКТОНСКОГ НАСЛЕЂА У ЦРНОЈ ГОРИ – СТУДИЈА СЛУЧАЈА ХОТЕЛА „ПОДГОРИЦА“
Милица Вујошевић, Соња Драговић, Јелена Рабреновић
THE NEGLECT OF MODERN ARCHITECTURAL HERITAGE IN MONTENEGRO – CASE STUDY OF THE PODGORICA HOTEL
Milica Vujošević, Sonja Dragović, Jelena Rabrenović
- 322 КОНЦЕПТ СИНТЕЗЕ И ЊЕГОВА ПРИМЕНА У СКЛОПУ АРХИТЕКТУРЕ И УРБАНИЗМА У ЈУГОСЛАВИЈИ – СЛУЧАЈ ГРАДА КРАГУЈЕВЦА У ПЕРИОДУ ОД 1949. ДО 1968. ГОДИНЕ
Наталија Богдановић, Бојана Пашајлић
THE CONCEPT OF SYNTHESIS AND ITS APPLICATION IN ARCHITECTURE AND URBAN PLANNING IN SFR YUGOSLAVIA – THE CASE OF THE CITY OF KRAGUJEVAC IN 1949–1968
Natalija Bogdanović, Bojana Pašajlić

- 334 САВРЕМЕНА ИНТЕРПРЕТАЦИЈА ТРАДИЦИЈЕ У АРХИТЕКТУРИ РАНКА РАДОВИЋА И ЗЛАТКА УГЉЕНА У ОКВИРУ НАЦИОНАЛНОГ ПАРКА „СУТЈЕСКА“
Маја Милић Алексић, Марина Радулј
CONTEMPORARY INTERPRETATION OF TRADITION IN THE ARCHITECTURAL WORK OF RANKO RADOVIĆ AND ZLATKO UGLJEN IN THE SUTJESKA NATIONAL PARK
Maja Milić Aleksić, Marina Radulj

IV – НОРМАТИВНА И ПЛАНСКА ПОЉА ЗАШТИТЕ ГРАДИТЕЉСКОГ НАСЛЕЂА
NORMATIVE AND URBAN PLANNING ASPECTS OF PROTECTING ARCHITECTURAL HERITAGE

- 346 ПРОСТОРНА ДИМЕНЗИЈА ЗАШТИТЕ КУЛТУРНОГ НАСЛЕЂА У СРБИЈИ: ПРИЛОГ УНАПРЕЂЕЊУ ИНСТИТУЦИОНАЛНОГ И ПРАВНОГ ОКВИРА
Ана Никовић, Божидар Манић
SPATIAL DIMENSION OF THE CULTURAL HERITAGE PROTECTION IN SERBIA: A CONTRIBUTION TO THE IMPROVEMENT OF THE INSTITUTIONAL AND LEGISLATIVE FRAMEWORK
Ana Niković, Božidar Manić
- 360 КОНКУРСИ И ГРАДИТЕЉСКО НАСЛЕЂЕ:
ОДНОС КОНКУРСА И УРБАНИСТИЧКОГ ПЛАНА
Јелена Ђерић, Марија Лалошевић
COMPETITIONS AND ARCHITECTURAL HERITAGE:
COMPETITION DESIGNS VS THE URBAN PLAN
Jelena Đerić, Marija Lalošević
- 374 УРБАНИСТИЧКО ПЛАНИРАЊЕ КАО МЕХАНИЗАМ ЗАШТИТЕ ГРАДИТЕЉСКОГ НАСЛЕЂА У САВРЕМЕНОЈ ПРАКСИ У НОВОМ САДУ
Дарко Полић
URBAN PLANNING AS A MECHANISM OF BUILT HERITAGE PROTECTION IN THE NOVI SAD CONTEMPORARY PRACTICE
Darko Polić
- 384 ГРАДИТЕЉСКО НАСЛЕЂЕ КВАРТА
КОТРОЧЕНИ: КАКО ГА САЧУВАТИ
Марилена Негулеску, Драгош Негулеску
THE BUILT HERITAGE OF COTROCENI NEIGHBOURHOOD:
WAYS TO PRESERVE IT
Marilena Negulescu, Dragos Negulescu
- 398 ИКС-ОКС С БУКУРЕШТАНСКИМ ГРАДИТЕЉСКИМ НАСЛЕЂЕМ
Кристија Чира, Михаела Лазар
PLAYING NOUGHTS AND CROSSES WITH THE BUCHAREST ARCHITECTURAL HERITAGE
Cristia Chira, Mihaela Lazăr

V – ДИГИТАЛНЕ ТЕХНОЛОГИЈЕ, ПЕРФОРМАТИВНОСТ И СПОМЕНИЧКО НАСЛЕЂЕ
DIGITAL TECHNOLOGIES, PERFORMATIVITY AND CULTURAL HERITAGE

- 410 ПРЕВОЂЕЊЕ ПАТЕРНА У АРХИТЕКТУРИ: ОГЛЕДАЛО НАСЛЕЂА
Исидора Илић, Милица Петровић
PATTERN TRANSLATION IN ARCHITECTURE: THE MIRROR OF HERITAGE
Isidora Ilić, Milica Petrović

420 КУЛТУРНО НАСЛЕЂЕ У (ВИРТУЕЛНИМ) ЈАВНИМ ПРОСТОРИМА:
УРБАНИ ДИЗАЈН И МЕШОВИТА РЕАЛНОСТ
Миља Младеновић
CULTURAL HERITAGE IN (VIRTUAL) PUBLIC SPACE:
URBAN DESIGN AND MIXED REALITY
Mijla Mladenović

430 KULTURNA TRANSVERZALA MOSTARA
Senada Demirović Habibija
CULTURAL TRANSVERSAL OF MOSTAR
Senada Demirović Habibija

VI – ПЛАНИРАЊЕ (МЕГА)ИНФРАСТРУКТУРНИХ ПРОЈЕКТА И НАСЛЕЂЕ (MEGA)INFRASTRUCTURAL PROJECT PLANNING AND HERITAGE

444 ИЗРАДА ПЛАНСКЕ ДОКУМЕНТАЦИЈЕ ЗА ИНФРАСТРУКТУРНЕ КОРИДОРЕ И ДРУГЕ
ВЕЛИКЕ ПРОЈЕКТЕ ОД ИНТЕРЕСА ЗА ДРЖАВУ И ОДНОС ПРЕМА НАСЛЕЂУ
Наташа Даниловић Христић, Небојша Стефановић, Маја Христов
DEVELOPMENT OF PLANNING DOCUMENTATION FOR INFRASTRUCTURE CORRIDORS AND
OTHER MAJOR PROJECTS OF INTEREST TO THE STATE AND THEIR RELATIONSHIP TO THE HERITAGE
Nataša Danilović Hristić, Nebojša Stefanović, Maja Hristov

454 ПОЛИТИЧКИ ИНСПИРИСАНИ (МЕГА)ИНФРАСТРУКТУРНИ ПРОЈЕКТИ: ПОКУШАЈ ИЗГРАДЊЕ
САОБРАЋАЈНИЦЕ КРОЗ ЗАШТИЋЕНУ ЗОНУ МАНАСТИРА ВИСОКИ ДЕЧАНИ
Дејан Ристић, Страхиња Ђорђевић
POLITICALLY INSPIRED (MEGA)INFRASTRUCTURAL PROJECTS – AN ATTEMPT
TO BUILD A MOTORWAY IN THE VISOKI DEČANI MONASTERY PROTECTED AREA
Dejan Ristić, Strahinja Đorđević

464 ЛОКАЛИТЕТИ БАШТИНЕ ИЛИ ГРАЂЕВИНСКО
ЗЕМЉИШТЕ – БЕОГРАДСКО УШЋЕ
Сања Игуман
HERITAGE SITES VS. CONSTRUCTION SITES
– BELGRADE'S UŠĆE
Sanja Iguman

476 РЕДЕФИНИСАЊЕ ПРОСТОРА УЛИЦЕ – ЕСТЕТСКА И СОЦИЈАЛНА
ВРЕДНОСТ ТРАНСПОРТНЕ ИНФРАСТРУКТУРЕ
Никола Митровић
REDEFINING STREET SPACE – AESTHETIC AND SOCIAL
VALUE OF TRANSPORT INFRASTRUCTURE
Nikola Mitrović

484 ЛИСТА РЕЦЕНЗЕНАТА / LIST OF REVIEWERS

**ПЛАНИРАЊЕ
(МЕГА)ИНФРАСТРУКТУРНИХ
ПРОЈЕКТА И НАСЛЕЂЕ**

(MEGA)INFRASTRUCTURAL PROJECT
PLANNING AND HERITAGE

Никола Митровић, маг. инж. арх., докторанд
 Универзитет у Београду – Архитектонски факултет, Београд, Србија
 nikolamitrovic.arch@gmail.com

РЕДЕФИНИСАЊЕ ПРОСТОРА УЛИЦЕ – ЕСТЕТСКА И СОЦИЈАЛНА ВРЕДНОСТ ТРАНСПОРТНЕ ИНФРАСТРУКТУРЕ

Апстракт

Тежиште рада јесу транспортни инфраструктурни системи у зони града, као што су ауто-путеви, петље, интермодална чворишта, посебно из периода социјализма. Најчешће немају дефинисан значај, као ни третман наслеђа, а истовремено заузимају велике зоне града и важне су за његов даљи развој. Присутне су њихове трансформације и улоге у креирању свакодневице једног града – његових подељености, мобилности и социјалне кохезије, или формирања пејзажа искључиво економске вредности. Пример таквог система код нас јесте градски ауто-пут Е75 у старом делу Београда, посебно Мостарска петља и Аутокоманда.

Рад разматра редифинисање простора ауто-пута у градском ткиву услед измештања саобраћаја изван града, посматрајући га између пејзажа и културног наслеђа. Као чинилац урбаног пејзажа, ова врста инфраструктуре измениће своју функцију у контексту стратегија будућег развоја града, посебно у условима измењене категоризације ауто-пута. Питање идентитета простора данас, као и културних и историјских слојева које је ова инфраструктура обрисала, постаје актуелно.

Теоријским приступом и историјским истраживањем градског простора ауто-пута Е75 од периода његовог планирања и изградње до данас, рад покушава да дефинише боље разумевање таквог система, посебно у контексту естетских пракси које утичу на урбани пејзаж. Остаје отворено питање ограничења интервенције на самим инфраструктурним системима, као и у зони уз њих, у новом редифинисаном систему и простору.

Кључне речи: транспортна инфраструктура, културно наслеђе, трансформација, естетске праксе, урбани пејзаж

Nikola Mitrović, MSc Architect, PhD Student
University of Belgrade – Faculty of Architecture, Belgrade, Serbia
nikolamitrovic.arch@gmail.com

REDEFINING STREET SPACE – AESTHETIC AND SOCIAL VALUE OF TRANSPORT INFRASTRUCTURE

Abstract

The focus of work is on transport infrastructure systems in the city zone, such as highways, loops, intermodal hubs, especially from the socialist period. It usually doesn't have a defined significance, as well as the treatment of heritage, and at the same time it occupies large areas of the city and it is important for its further development. There are its transformations and roles in creating the everyday life of a city - its divisions, mobility and social cohesion or the formation of a landscape of exclusively economic value. An example of such a system in our country is the city highway E75 in the old part of Belgrade, especially parts of the city named Mostarska petlja and Autokomanda.

The paper considers the redefinition of the highway space in the urban fabric due to the relocation of traffic outside the city, observing it between the landscape and the cultural heritage. As a factor of the urban landscape, this type of infrastructure will change its function in the context of strategies for the future development of the city, especially in the conditions of the changed categorization of highway. The question of the identity of space today, as well as the cultural and historical layers that this infrastructure has erased, is becoming topical.

With a theoretical approach and historical research of the urban space of the E75 highway from the period of its planning and construction until today, the paper tries to define a better understanding of such a system, especially in the context of aesthetic practices that affect the urban landscape. The question of limiting the intervention on the infrastructure systems themselves, as well as in the zone next to them, in the new redefined system and space, remains open.

Keywords: transport infrastructure, cultural heritage, transformation, aesthetic practices, urban landscape

Увод

Инфраструктура у савременом граду јесте простор умрежавања и преплитања различитих токова, али и нових значења и вредности. Од свих инфраструктура издваја се транспортна, посебно градски ауто-пут, као она која је остала недефинисана у својој трансформацији.

Историја путева учи нас да је настојање да се направе леви путеви константа: булевари и авеније дизајнирани за град. Данас се налазимо у оштрој супротности са овим: недостаје нам било какав концепт како би атрактивни ауто-пут у граду, прилагођен данашњој брзини, требало да изгледа. Немамо никакву концепцију савременог булевара, ауто-пута, авеније или траке аутопута. Познати су нам само тунели, баријере против буке и сиромашни и мукотрпни покушаји да се ауто-цеста украти и прекује у градску саобраћајницу.¹

Јавља се потреба за редеофинисањем простора ауто-пута и његовим поновним читањем у оквиру пејзажа, као дела неодвојиве целине којој припада. Разматрање инфраструктуре као пејзажа може се окарактерисати као објектно оријентисани приступ, где је инфраструктура објекат, који се третира као интердисциплинарни крајобразни дизајн с нагласком на *пејзажима*.² Важност таквог третмана, такође је упитна, имајући у виду доминантност функционалности. Естетика и сензибилитет покушавају да повежу функционалне аспекте инфраструктуре са ширим контекстом, стварајући пејзаж.

Предмет рада јесу вишедимензионалне аналогije сагледавања пејзажа транспортне инфраструктуре. Циљ јесте дефинисање питања очувања идентитета таквог простора у савременом граду, где он добија поменута нова значења и вредности.

Према Саломону, синтетичке технике естетике и сензибилитета помажу нам да инфраструктуру схватимо као интегрисани део пејзажа, а не као изоловану од њега.³ Естетика нам пружа нехијерархијски оквир за упознавање контекста инфраструктуре, која ствара јаке везе између *мисли и ствари и окружења и људи* у савременом граду.⁴ Сензибилитет у естетском читању јесте уређај и основно средство за стварање пејзажа културно читљивим и пожељним.⁵

Циљ естетике и сензибилитета јесте да повежу функционалне аспекте инфраструктуре са ширим културним, еколошким, економским и политичким контекстом.⁶ Сензибилитет јесте обележивач и покретач друштвених промена, док нам естетика пружа другачији начин размишљања.⁷

Инфраструктура између пејзажа и културног наслеђа

Простори инфраструктуре могу бити јединствени улични пејзажи. Градови јесу чворишта саобраћаја, самим тим свој развој могу засновати на уличном пејзажу као градском наслеђу. Побољшање заштите и управљања градским наслеђем није важно само за очување његовог историјског значаја, већ и за његов економски потенцијал и повећање конкурентности града.⁸

Слика 1. Аутокоманда, Мостарска петља
(фотографије аутора, фебруар 2020)

Да ли простор градског ауто-пута може бити сагледан као улични пејзаж историјског значаја? Према Вентурију, код постојећег пејзажа, важно је дефинисати како на ствари гледамо. Ако га сагледамо као семиотички систем, онда архитектура јесте симбол, па самим тим и пејзаж доноси одређене вредности.⁹

Свакако је важно да градови, у условима данашње све веће урбанизације, успевају да очувају своје наслеђе и тиме раде на свом брендирању помоћу добро промишљених интервенција с елементима очувања у контексту стратегије економског развоја и урбане ревитализације.¹⁰ При оваквим одлукама, неопходна је проактивна политика града, која сарађује и на локалном нивоу.

Унеско дефинише културно наслеђе као *материјално*, *нематеријално* (усмена традиција, извођачке уметности, ритуали, знање и вештине...) и *природно* (природна места с културним аспектима – културни пејзажи и физичке, биолошке или геолошке формације), односно, *материјално* наслеђе као непокретно (објекти, историјски центри града, археолошка налазишта...), покретно (слике, скулптуре, новчићи, рукописи...) и подводно (олупине бродова, древни градови...).¹¹ У контексту дефинисања савременог културног наслеђа, простор инфраструктуре можемо третирати као материјално непокретно наслеђе, али с елементима природног наслеђа односно културног пејзажа одређене вредности.

Градски ауто-пут

Простор ауто-пута од Мостарске петље до Аутокоманде, и његове околине, у периоду од двадесетих година XX века па до данас прате сложена и паралелна историјска дешавања – формирано и уклоњено неформално насеље Јатаган-мала, стварање пролазног логора Топовске шупе, изграђен градски ауто-пут с колектором који Мокролушки поток спроводи у канализацију, трајно подељена два дела града (насеље Душановац,

Улица господара Вучића постала је слепа), напуштена фабрика БИП-а, која је симбол индустријализације Београда. Изградња је почела 1961, пре прве конференције Покрета несврстаних. Траса ауто-пута кроз стари део града захтевала је опсежно рушење стамбених и других објеката.¹²

Београд лежи на безброј такозваних отворених и затворених река. Затвореним се сматрају оне које су колекторима спроведене у канализацију, па су практично изгубљене за град. Највећи затворени водотокови су Мокролушка река и Булбулдерски поток (Славујев поток), а осим њих и већи број извора, речица и потока с временом је угашен или спроведен подземним цевима у реке или канализацију, јер су сметали у изградњи града. Мокролушки поток данас протиче испод ауто-пута, кроз бетонски колектор, а улива се у Саву код Мостарске петље.¹³

Ауто-пут, који пролази кроз Београд, део је европског међународног пута Е75 (од Норвешке до Крита), а преко Мостарске петље повезан је и са Е70 (од Шпаније до Грузије). То показује да је овај пут од велике важности не само за град и земљу него и за целокупни европски инфраструктурни систем.¹⁴

У скорој будућности, предвиђено је да се доврши Обилазница око Београда, као и нереализовани делови Унутрашњег магистралног полупрстена (УМП-а).¹⁵ То омогућава промену улоге ауто-пута и редеофинисање простора.

Простор нових значења и вредности

Данашњи изглед овог простора, намеће нову логику коришћења, у потпуности нарушавајући постојећу морфологију терена остављајући за собом *заборављену падину* и поток који и дан-данас тече испод ауто-пута. Нема трагова да је ту некада било велико неформално насеље и долина Мокролушког потока.

Све је подређено великом интензитету и протоку колског саобраћаја, у потпуности занемарујући остале учеснике у кретању и коришћењу простора. Пешацима је кретање изузетно ограничено или потпуно ускраћено. Тако су једина места где се пешачко кретање обавља управо чворишта, односно петље – Аутокоманда и Мостар. Они су заправо функционална пешачка веза с остатком града, али уз одређена ограничења и забрањено даље кретање, остављајући простор, између петљи, уз сам ауто-пут у потпуности без пешака. Постојеће пешачке стазе, као део парка код Делиградске, напуштене су и у изузетно лошем стању. Предност се даје попречним пешачким комуникацијама (пешачким мостовима), као јединим везама између раздвојених делова града које остварују своју улогу.

Кретање на Аутокоманди је сведено на *преседање* између аутобуских и трамвајских линија ка другим деловима града. Даље кретање према Мостару је у виду уске, девастираних и небезбедних стаза. На Мостару је слично као и на Аутокоманди – вертикалне пешачке комуникације између различитих нивоа своде се на кретање *од станице до станице*, али уз одређене драстичније забране и неприступачности. Сам простор испод петље у потпуности је неупотребљив јер је део градилишта капиталног пројекта *Београд на води*. Пешачка ограничења су видна на местима према Аутокоманди или према

Новом Београду, где тренутно као пешак не можете прећи Мост Газелу. Створен је псеудопростор, *неместо*¹⁶, простор без карактера који у својој брзини и флуидности оставља утисак одбојности.

Вишедимензионално естетско читање овог простора може се сагледати кроз три оквира: *физички, семантички и миметички*.¹⁷

Физички оквир сагледавања пружа нам материјалну представу простора. Елементи пешачке и путне конструкције код обе петље доминантно су у натур-бетону, с металном оградом која код Мостарске петље оставља посебан визуелни карактер акцентом у боји. Конструкција је поприлично дотрајала, питање је да ли би могла да прими нове пешачке путање и пасареле, имајући у виду радикалне трансформације у околини и једне и друге петље које захтевају нове пешачке руте.

Семантички оквир сагледавања акцентује сећања и симболичке аспекте простора. Иако трагове сећања на Мокролушки поток или Јатаган-малу немамо видне, имамо значај имена Мостарске петље по мосту који је некада био на Мокролушком потоку. Симболички, градски ауто-пут јесте наслеђе модернизације града.

Миметички оквир сагледавања отвара могућности формирања различитих аналогја између физичких фрагмената и историјских елемената. Изражен утицај неолиберализма у околини Мостарске петље, радикално мења околни простор – пројекти *Скајлајн* и *Београд на води*, хотел „Радисон“, најављена реконструкција БИГЗ-а. Простор петље изложен је брисању на исти начин као што су били Јатаган-мала и Мокролушки поток приликом изградње градског ауто-пута. Питање је да ли се историја понавља.

Имајући у виду наведене чињенице, ову врсту инфраструктуре не треба разматрати као предмет заштите, већ се треба преусмерити на могућности њеног интегрисања у стратегије и планове за развој градског подручја, посебно из аспеката постизања урбане виталности и читљивости урбаног пејзажа.

Сценарији будућег развоја

Један од сценарија будућег развоја могао би бити конверзија простора ауто-пута у парковске површине по угледу на актуелне трансформације у америчким градовима.¹⁸ Имајући у виду морфологију терена градског ауто-пута на простору од Аутокоманде до Мостарске петље, као природно наслеђе Мокролушког потока, отвара се могућност за формирање платформи односно *палуба*, као елемената који повезују *расечене* делове града, а уједно и формирање полутунела за трасу ауто-пута. Простори на *палубама* тако постају нове потенцијалне зоне за развој града којима се може смањити *рез* између два дела града.

Додатни потенцијал тог простора јесте Мокролушки поток, који је изгубљен за град. Његовом реактивацијом, као *обрисаног* природног елемента, ова зона града постала би *нова река*. Свакако, компромисним решењем са задржавањем дела саобраћаја, формирања зелених површина и других садржаја, као елемент који допуњује боравак у простору била би природне водене површине односно водена огледала.

Слика 2. Формирање палубе/платформе

(извор: <https://www.americancityandcounty.com/2019/08/07/from-freeway-to-walkway/> [14. 5. 2021])

Слика 3. Пешачки хаб

(извор: <http://www.jingluhuang.com/#/08-pedestrian-cloud/> [14. 5. 2021])

Још један важан аспект трансформације овог простора јесу простори Аутокоманде и Мостарске петље. У једном од сценарија, они могу послужити за формирање *пешачких хабова*. Нови садржаји се формирају или ће се формирати у скорој будућности у околини простора обе петље (стамбена насеља, тржни центри, хотели, напуштене фабрике или хангари као уметнички хабови, меморијални парк итд.). Те просторе ваља посматрати као нове тргове, постојећи пешачки токови неће бити довољни да прихвате нове кориснике простора, неминовно ће се формирати нове пасареле или пешачке стазе, испод или изнад самих петљи, али и као допуне постојећих токова. Остаје под знаком питања трајност конструкције за прихват нових елемената.

Ако имамо у виду препоруке за унапређење инфраструктуре у историјском контексту¹⁹, смернице за *заштиту транспортне инфраструктуре* требало би да се заснивају: на повезивању нове структуре уз поштовање дизајна и материјализације постојеће, минималном уништавању/нарушавању пејзажа, приступу одржавању структура, као и остављеном могућношћу за нове видове унапређења простора када будућа технологија и резултати истраживања буду доступни.

Закључак

Вишедимензионално сагледавање простора инфраструктуре треба да помогне дефинисању *колективног односа* према простору градског ауто-пута. Шта је идентитет који чувамо и да ли је третман заштите и сагледавања простора као савременог културног наслеђа добар одговор? Одлука мора бити компромис између друштвених, културно-идеолошких, економских и еколошких захтева простора. Потребно је активирати градске политике у складу с локалним потребама. Нове инвестиције могу допринети јавном интересу, само ако то буде политика градске управе. Циљ је спречити брисање историје и идентитета, или искористити шансу за редефинисање простора улице односно градског ауто-пута.

Напомене

- 1 Van Winden, W. The diabolic highway: On the tradition of the beautiful road in the Dutch landscape and the appetite for the magnificent highway in the big city, *Research in Urbanism Series*, 2015, 3, 111–134.
- 2 Nijhuis, S. and Jauslin, D. Urban landscape infrastructures : Designing operative landscape structures for the built environment, *Research in Urbanism Series*, 2015, 3, 13–34.
- 3 Salomon, D., Towards a new infrastructure : aesthetic thinking, synthetic sensibilities, *Journal of Landscape Architecture*, 2016, 11:2, 54–65.
- 4 *Ibid.*, 55.
- 5 *Ibid.*
- 6 *Ibid.*
- 7 *Ibid.*, 56.
- 8 Ebbe, K. Infrastructure and heritage conservation : opportunities for urban revitalization and economic development, in *Directions in urban development*, World Bank Group, Washington, D.C., 2009, [internet], available through <https://knowledge.uclga.org/IMG/pdf/infrastructureandheritageconservationopportunitiesforurbanrevitalizationandeconomicdevelopment.pdf> [25. 3. 2021]
- 9 Вентури, Р., Скот Браун, Д., Ајзенур, С. *Поуке Лас Вераса*, Београд, Грађевинска књига, 1990.
- 10 *Исто.*
- 11 *Исто.*
- 12 http://gioranoangelo.blogspot.com/2012/06/blog-post_16.html [25. 3. 2021]
- 13 <https://www.danas.rs/beograd/reke-proterane-u-kanalizaciju/> [25. 3. 2021]
- 14 <https://unece.org/fileadmin/DAM/trans/conventn/ECE-TRANS-SC1-384e.pdf> [25. 3. 2021]
- 15 <https://www.putevi-srbije.rs/index.php/обилазница-око-београда-опште-информације> [25. 3. 2021]; <https://web.archive.org/web/20090305110225/http://www.beoland.com/ump/istorijat.asp> [25. 3. 2021]
- 16 Оже, М. *Неместо – увод у антропологију надмодерности*, Београд, Krug Commerce, 2005.
- 17 Oliveira, F., Islam, G., Toraldo, M., Multimodal Imaginaries and the 'Big Worm': Materialities, Artefacts and Analogies in São Paulo's Urban Renovation. *Multimodality, Meaning, and Institutions*, 2017, 27–62.
- 18 <https://commonedge.org/repairing-the-urban-fabric-ruined-by-highways/> [14. 5. 2021]
- 19 Ebbe, *op. cit.*

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

71(082)
72.01(082)
71/72.025(082)

ЗАВОД за заштиту споменика културе града
Београда (Београд). Конференција (11; 2021)

Градитељско наслеђе и урбанизам : зборник радова / Завод
за заштиту споменика културе града Београда, XI научностручна
конференција са међународним учешћем, Београд, 2021.
; [организатор] Завод за заштиту споменика културе града Београда
; [уредник Раде Мрљеш] = Architectural heritage and urban planning
: proceedings / Cultural Heritage Preservation Institute of Belgrade, XI
Scientific and professional conference with international participation,
Belgrade, 2021. ; [organiser] Cultural Heritage Preservation Institute of
Belgrade ; [editor Rade Mrlješ]. - Београд : Завод за заштиту споменика
културе града Београда = Belgrade : Cultural Heritage Preservation Institute
of Belgrade, 2021 (Београд : Birograf comp). - 484 стр. : илустр. ; 24 cm

Радови на више језика. - Тираж 300. - Стр. 14-15: Реч уредника / Раде
Мрљеш. - Напомене и библиографске референце уз поједине радове.
- Библиографија уз већину радова. - Abstracts.

ISBN 978-86-6100-000-3

a) Урбанизам - Зборници b) Културна добра - Заштита - Зборници
v) Архитектонски споменици - Заштита - Зборници

COBISS.SR-ID 41652489

ЗАВОД ЗА ЗАШТИТУ
СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ
ГРАДА БЕОГРАДА

beogradskonasledje.rs

ISBN 978-86-6100-000-3